

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

ЗАХАРІНА МАРИНА ІВАНІВНА

УДК 111.32:2–18–029:3(092)

**ФЕНОМЕН ЦІЛІСНОЇ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ
ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИХ ІДЕЙ В. В. ЗЕНЬКОВСЬКОГО:
СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР**

09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін Чернігівського національного технологічного університету, Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор філософських наук, професор
Доній Наталія Євгенівна,
Академія Державної пенітенціарної служби
України,
професор кафедри економіки та соціальних
дисциплін.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Крилова Світлана Анатоліївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри культурології та
філософської антропології;

доктор філософських наук, професор
Попович Микола Дмитрович,
Подільський державний аграрно-технічний
університет,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін.

Захист відбудеться «21» червня 2019 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «21» травня 2019 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний соціум швидко трансформується в усіх напрямках свого розвитку та створює, з одного боку, умови для кардинально нового поступу Української держави, а з іншого, призводить до зменшення кількості часу для духовного самозаглиблення та самовдосконалення особистості. Зміни, які також відбуваються останні двадцять сім років в українському суспільстві проходять під змістовно розмитим лозунгом формування соціальної держави як організації всезагального добробуту, але практичні результати такої політики демонструють сьогодні набагато більший пласт соціокультурних чинників і факторів, які мають бути задіяні в цьому процесі. Виявилось, щоб досягнути цілісності нової соціальної системи необхідно суттєво детермінувати життя кожної людини. Однак нехтування її матеріально-економічними потребами, байдужість або провокативне втручання у внутрішній світ та посилення інформаційного впливу, що значно зменшує можливості критичного оцінювання соціально-політичних ситуацій, призводить до руйнації традиційних світоглядних установ та підриває віру в можливість особистого захисту та впливу на реальний хід подій навколо свого життя. Отже, аналіз феномену людини, її складної та суперечливої природи, переплетіння біологічної та соціально-духовної сутності забезпечує можливість фіксувати онтологічні засади духовності в загальній структурі діяльної цілісності людини та об'єктивного дослідження процедури самореалізації особистості, тобто актуалізується здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній світ особи, за висловом С. Кримського.

У суспільстві сформувалася потреба у збереженні, трансляції, відтворенні та формуванні в свідомості нових поколінь, в їх способі життя та діяльності тих культурних компонентів, які дана спільнота здобувала та відтворювала протягом своєї багатовікової історії як специфічну і своєрідну самобутність. Відповідно, зростає інтерес до творчих здобутків представників вітчизняної філософсько-педагогічної інтелігенції, одним з яких є В. Зеньковський, видатний філософ, богослов, психолог, який звертається до аналізу проблематики людської особистості в період соціальних катастроф і кардинальних змін. Зазначені положення засвідчують своєрідність філософсько-релігійної концепції вченого, його глибоку гуманістичну спрямованість, оригінальність ідей та високу практичну значущість для сучасного процесу державотворення.

Отже, необхідною умовою сучасного повноцінного існування людини стає процес акумуляції цінностей та досвіду надбань національної духовної культури з метою досягнення цілісної соціальної системи, центром якої є образ діяльнійшої цілісної особистості, а загальносвітова тенденція дегуманізації культури актуалізує для України пошук власної культурної самовизначеності. Тому звернення в нашому дослідженні до філософсько-релігійної спадщини В. Зеньковського є цілком виправданим.

Ступінь наукової розробки проблеми. Історіографічний аналіз творчої спадщини В. Зеньковського спирається на широкий пласт досліджуваних робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Але базовими джерелами, окрім першоджерел, для нашої розвідки стали три наукові видання, а саме: 1) монографія З. Тіменика «Ідеї філософії релігії у контексті української духовної культури: 30-ті роки XIX ст. – 80-ті роки XX ст.», де на основі міждисциплінарного простору представлена методика та методологія аналізу філософсько-релігійних ідей з погляду на структуру людини і світобудови; 2) колективний твір за редакцією І. Предборської «Філософсько-освітні ідеї В.Зеньковського в контексті сучасних педагогічних концепцій. Філософська думка на Поділлі: збірник наукових праць: присвячений 130-річчю з дня народження В. Зеньковського», який завдяки комплексу авторських статей містить цілу мозаїку ідей та підходів мислителя, які розкривають філософію його принципів, механізмів дій та підходів діалогової моделі системи філософсько-освітнього знання, педагогіко-антропологічної концепції тощо; 3) окреме місце займає колективна монографія «О религиозных философах России и Украины: персонологические очерки» за авторством Г. Аляєва, Б.Ємельянова, Н. Мозгової, Т. Суходуб, у якій вперше на основі дослідження релігійних основ філософії В. Зеньковського було звернено увагу на його основні економічні підходи, а також представлені міркування з приводу відносин єдності та розбіжностей соціально-філософського простору Росії та України через призму ідей таких історичних постатей як В. Зеньковський, С. Гогоцький, П. Ліницький та ін.

Варто зазначити, що в рамках дисертаційних досліджень філософсько-психологічні, історико-філософські, філософсько-релігійні ідеї в творчій спадщині В. Зеньковського були широко представлені в роботах таких авторів, як О. Горбач, В. Летцев, В. Кириченко, О. Попова; теоретико-методологічний аналіз різноманітних філософсько-педагогічних вітчизняних течій кінця минулого та початку нинішнього сторіччя, які включають дослідження творчої спадщини В.Зеньковського, представлено в роботах Б. Бім-Бада, М. Богуславського, В.Додонова, С. Єгорова, Є. Осовського, З. Равкіна та багатьох ін. Формування концепту «цілісної особистості» та ідеї цілісної соціальної системи відбувається на основі підходів таких мислителів, як А. Дж. Баам, М. Бубер, С.Гур'янов, Е. Гуссерль, Г. Гюнцль, А. Камю, Н. Луман, Е. Муньє, Т. Парсонс, П.Рікер, Ж.-П. Сартр, П.Тейяр де Шарден, А. Швейцер, Е. Фромм, К.- Г. Юнг, К. Ясперс та багатьох ін. Вони визначили комплекс проблем, пов'язаних з особистісною відповідальністю, індивідуальною свободою та рівнем соціальної активності, професійною компетентністю в життєдіяльності особистості, екологічною орієнтованістю та гармонійністю «стосунків» з навколишнім світом природи тощо. Проте своєрідну «першооснову» опрацювання зазначених аспектів ми зустрічаємо в працях М. Бахтіна, М. Бердяєва, В. Вернадського, В. Соловійова, Г. Сковороди, П. Флоренського, С. Франка, П. Юркевича. Зазначену тему розробляли такі сучасні дослідники, як М. Бойченко, І. Бондаревич, Е.

Герасимова, П. Гуревич, О. Гусейнова, Н. Доній, С. Крилова, В. Курашова, М. Попович, С. Романенко, Л. Теліженко, Н. Хамітов та багато ін.

Філософська концепція цілісної особистості не може бути представлена в межах декількох напрямків, а необхідною є обов'язкова комунікація міждисциплінарних поглядів на сутність феномену людини, у тісному переплетінні між якими й відкривається можливість досягнення зазначеної тематики. Починаючи із Сократа філософи Античності вважали людину двоїстою істотою, що складається з тіла і душі. Платон співвідносив душу з ідеєю, а Аристотель вважав душу формою тощо. У середньовічній філософії в працях А. Августина, В. Великого, Г. Ніського та ін. головне розмежування проходить не стільки між тілом і душею людини, скільки між «плотською» і «духовною» людиною, а природа людини визначається трьома вимірами: тілесним, душевним та духовним.

Огляд наукових джерел свідчить про те, що актуальна проблематика дослідження історичних засад філософсько-педагогічного підходу, який має безмежний потенціал у відношенні феномену смислоутворення в системі освітнього знання, стає предметом уваги таких сучасних вітчизняних науковців, як В. Андрущенко, В. Вашкевич, В. Горський, Т. Жижко, О. Ківлюк, С. Клепко, С. Кримський, С. Куцепал, В. Муляр, Д. Свіриденко, І. Степаненко, М. Попович та інших. Вони визначають пріоритетне значення ціннісно-творчих засад філософії освіти в сучасному вітчизняному гуманітарному просторі.

Отже, можна констатувати, що в процесі аналізу філософсько-релігійної, психолого-педагогічної літератури та ряду дисертаційних досліджень творчості В. Зеньковського було розглянуто широку палітру творчих ідей та підходів до проблеми дослідження феномену людини, її становлення та діяльності. Однак необхідно зауважити, що фундаментального дослідження співвідношення «Бог – людина – духовність + свобода волі – діяльна цілісність особистості – цілісна соціальна система – цілісна філософсько-релігійна система», також взаємовпливу між науково-педагогічними розробками періоду соціальних катастроф та можливість застосування з точки зору історичного досвіду в соціокультурному житті суспільства сьогодні практично відсутні, саме такий підхід визначив наш дослідницький інтерес до зазначеної тематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми згідно з планом науково-дослідних робіт Чернігівського національного технологічного університету, в межах теми «Філософсько-освітня думка Лівобережної України» (державний реєстраційний № 0105U001870). та в межах науково-дослідної теми кафедри економіки та соціальних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби України «Вплив соціогуманітарного та економічного ландшафтів на життєдіяльність людині на зламі історичних епох» (державний реєстраційний № 0117 U007205). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради

Чернігівського державного інституту економіки і управління (протокол №01/11 від 27 січня 2011 р.).

Метою дослідження є розробка та обґрунтування концепції соціального виміру феномену цілісної особистості у системі філософсько-релігійних ідей В. Зеньковського.

Для досягнення поставленої мети сформульовані такі **дослідницькі завдання**:

- здійснити ретроспективний аналіз теоретико-методологічних витоків формування системи філософсько-релігійних ідей у творчій спадщині В. Зеньковського;
- дослідити специфіку особистісної природи людського самоздійснення в дзеркалі вітчизняної релігійно-персоналістичної філософії;
- здійснити комплексний аналіз положення про етико-антропологічну цілісність людини у філософському теїзмі В. Зеньковського;
- проаналізувати духовну сутність людини як діяльнійності цілісності в соціумі;
- концептуалізувати філософсько-комунікативні інтенції діалогової моделі виховання цілісної особистості В. Зеньковського;
- охарактеризувати суспільно-економічну траєкторію формування цілісної соціальної системи;
- окреслити філософсько-психологічне осмислення В. Зеньковським якості освіти та провести паралелі із сучасністю;
- розкрити унікальність потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості на принципах свободи і соборності.

Об'єктом дослідження є онтологія духовності як багатовимірний прояв цілісної соціальної системи.

Предметом дослідження є соціальний вимір феномену цілісної особистості в системі філософсько-релігійних ідей В. В. Зеньковського.

Методи дослідження. Методологічна основа дисертації зумовлена особливостями її предмета, який вимагає застосування міждисциплінарного, історико-філософського, культурологічного та компаративістського підходів у їх діалектичній єдності для дослідження соціально-економічних процесів. Ретроспективний аналіз застосовується для вивчення історичної логіки особливостей виникнення та закономірностей становлення уявлення про сутність і покликання людини в творчій спадщині В. Зеньковського, а принцип об'єктивності надає можливість узагальнити результати його розвідок у соціально-економічних, культурологічних і психолого-педагогічних підходах. Базовим методом нашого дисертаційного дослідження є системний підхід, який визначає, що дія соціальних систем визначається діями самої людини та вимагає враховувати період функціонування певної соціальної системи, а також визначає способи поступу та перетворень існуючих у різний час соціальних систем. Звідси випливає необхідність застосування хронологічного методу, який дозволив здійснювати дослідження основних етапів та тенденції розвитку

суспільствознавчих ідеї мислителя в хронологічній послідовності та історичній конкретності подій.

Використовуючи методи аналізу, маємо на меті окреслити зміст та практичне застосування в теорії таких методологічних принципів як поліфонізм або гармонійне багатозвуччя ідей, діалогізм як спосіб створення смислового простору співіснування думок, когнітивний креатив педагогічних практик, а також біографічного та герменевтичного методу як основи аналізу людської суб'єктивності. Вони дозволили здійснити аналіз історико-філософських концепцій, які в роботі розглядаються як комплементарні, як такі, що доповнюють одна одну в проблемному полі дослідження. У свою чергу, принцип єдності спадковості та наступності дозволяє досліднику обґрунтувати інтеграційні соціокультурні процеси на принципах поєднання історично нагромаджених знань із сучасним науковим процесом створення нового знання та способів їх використання. Важливе значення відводиться методам компаративного аналізу (для порівняння освітніх поглядів В.Зеньковського із сучасними суспільствознавчими теоріями) та герменевтичному (для пояснення і коментування соціально-економічних ідей філософа крізь призму історико-культурної традиції). Важливими методами дисертаційної роботи є історико-порівняльний, функціонально-інструментальний, аксіологічний, системно-структурний, які забезпечують аналіз взаємовідносин та зв'язків базових складових соціального виміру сучасної реальності. Аналітико-прогностичний метод був використаний з метою опрацювання можливостей застосування моделі діалогового виховання цілісної особистості в сучасній національній освіті.

Методологічну базу також становлять основні положення Закону України «Про освіту», Національну доктрину розвитку освіти України у XXI ст., положення Концепції «Нової української школи» та дослідження зарубіжних та українських учених в галузі освіти.

За допомогою обраної методології в процесі вирішення поставлених завдань були отримані результати, що складають зміст **наукової новизни** даного дослідження і в сукупності репрезентують концепцію духовної сутності людини як діяльній цілісності особистості в соціумі в системі філософсько-релігійних ідей В. Зеньковського. Зазначена концептуальна новизна конкретизується в наступних наукових положеннях, що виносяться на захист.

Вперше:

- запропоновано комплекс теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції, яка поєднує в собі функціонування двох системних проєктів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості, він включає реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява діяльній цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи;

- представлено соціальний проект формування цілісної соціальної системи завдяки раціонально-прогностичному позиціонуванню процесу унікального з'єднання економіко-господарського життя країн Європи на засадах єдиного духовного джерела та типу сімейної соціальності як цілісної системи внутрішньої єдності. Хронологічно формування соціально-економічного проекту облаштування суспільного буття європейської цивілізації В. Зенковським здійснюється в період економічного хаосу та господарської розрухи післявоєнної Європи початку ХХ ст. та до останнього часу сприймалася як соціальна утопія, але для розуміння необхідності такого способу об'єднання мала відбутися глобальна катастрофа другої світової війни. Так само утопією п'ять років тому можна було вважати прагнення України до вступу в сім'ю європейських народів, тому можемо констатувати практичну доведеність прогностичних ідей мислителя стосовно формування цілісної соціальної системи;

- доведено унікальність проекту єдиного «економічного оркестру» як вільного співробітництва європейських народів на принципах гармонізації економічних інтересів, особистісному началі та економічному індивідуалізмі, на формуванні нової цілісної форми господарського життя, наближеної до типу сімейної соціальності на засадах свободи ініціативи та творчості. Диригування таким оркестром продовжує бути однією з головних проблем сучасного комплексу відносин у Європейському Союзі, починаючи від конкретних грошових сум допомоги економічно менше забезпечених країн-членів ЄС до процесу брекзиту у Великій Британії.

Уточнено:

- теоретико-методологічну базу характеристик та систему внутрішніх комунікаційних процесів соціально-економічного простору певної історичної епохи, положення про взаємозв'язок між зазначеним економіко-господарським знанням та практикою його реалізації в сучасному вітчизняному соціокультурному просторі;

- унікальність потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості, тому необхідним стає забезпечення умов вільного громадянського вибору, свободи діяльності та соборності як поєднання людей навколо духовного центру.

Подальший розвиток отримали положення:

- уявлення про етико-антропологічну цілісність людини в філософському теїзмі В. В. Зеньковського, вона залежить від теоретичної обґрунтованості концепції духовної структури, атрибутом якої є відкритість зовнішньому світу, а сама конституція людської особистості складається з духу, самого життя та принципів особистості. Зазначені константи виконують особливу онтологічну функцію: дух уособлює собою найближчу мету екзистенційної самореалізації, а вітальний рівень тіла та «Я» визначають спосіб буття духу, те як він себе виражає. Але такий життєвий простір має суспільно-історичний характер, тому колективне «Я» стає обов'язковою складовою для розуміння існування людини в різних історичних епохах і культурах;

- про розуміння поліфонізму діалогових моделей виховання та освіти цілісної особистості В. Зеньковського та доведено, що в процесі виховання необхідно досягати симфонічного співвідношення між зовнішньою культурою та внутрішнім змістом людини, сприяти формуванню його духовного світу шляхом становлення в ньому особистості; обґрунтовується положення, що орієнтація людей, у сучасному інформаційному світі досягається тільки завдяки взаєморозумінню особистостей у системі певних соціальних структур буття, які створюються мовою різних національних культур, адже людина, взаємодіючих з багатьма іншими людьми, які діляться своїми знаннями, пізнає істину;

- про ідею людського самоздійснення в дзеркалі вітчизняної релігійно-персоналістичної філософії, такий процес формує фундаментальну проблему української ментальної культури - філософія кордоцентризму, коли найвищою ланкою існування людини проголошується її духовне буття, началом якого є «серце». Сутність кордоцентризму В. Зеньковським представлена як ідея домінування глибинної людської духовності над формальним логіко-раціональним мисленням, він орієнтує на те, що всяке суще і весь матеріальний світ мають серце «бездонно», тобто духовний центр і творчі можливості, які люди позначають різними символами. Саме завдяки цьому весь світ представляє собою єдність любові та гармонії, причому наскрізь через всі ткани світу проходять промені божественні.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу умов сучасного повноцінного існування людини завдяки процесу акумуляції цінностей та досвіду надбань національної духовної культури з метою осягнення цілісної соціальної системи центром якої є образ діяльнійшої цілісної особистості, а загальносвітова тенденція дегуманізації культури, актуалізує для України пошук власної культурної самовизначеності. Вперше було заявлено метою дисертаційного дослідження розробка та обґрунтування концепції соціального виміру феномену цілісної особистості у системі філософсько-релігійних ідей В. Зеньковського. Автором вперше запропоновано комплекс теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції, яка поєднує в собі функціонування двох системних проектів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості: він включає реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява феномену діяльнійшої цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи.

Матеріали і висновки дослідження можуть бути використані при підготовці лекційних курсів з філософії, соціології, релігієзнавства, педагогіки, політології, філософії освіти, а також у розробці державних освітніх програм. Отримані результати дослідження також можуть бути використані в створенні таких спецкурсів, як «Історія вітчизняної філософії освіти», «Філософська думка в українській діаспорі», а також у вивченні

історії української філософії, у наукових дослідженнях, підручниках і посібниках.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи. Основні положення й висновки дисертації розроблені автором особисто й знайшли відображення в його наукових публікаціях.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, практичні висновки та рекомендації, викладені в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри українознавства Чернігівського державного інституту економіки і управління, а також на низці міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарів різного рівня: Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців «Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти» (м. Чернігів, 2012 р.) Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету - 2013» (м. Київ, 2013 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі» (м. Чернігів, 2013 р.), IV Всеукраїнська науково-практична конференція на шляху до синтезу філософії, науки та релігії «Людина. Всесвіт. Абсолют. Класичний, некласичний, постнекласичний та езотеричний підходи» (м. Львів, 2013 р.), II Всеукраїнська науково-практична конференція (присвячена Всесвітньому дню філософії) «Філософські проблеми сучасності» (м. Херсон, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства (м. Одеса, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Китайсько-українське гуманітарне співробітництво в рамках концепції «Один пояс – Один шлях» (КНР, Тяньцзинь, 2016/17), Міжнародна науково-практична конференція «Філософія формування цілісного світогляду в сучасній освіті» (м. Київ, 2017); Всеукраїнський науково-практичний семінар «Філософська парадигма підготовки вчителя для нової української школи» (Київ – Біла Церква, 2017).

Публікації. Основні положення, ідеї та висновки дисертаційної роботи оприлюднені в 23 одноосібних публікаціях, з них: 8 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України з філософських наук та статті, які включено до міжнародних наукометричних баз, 1 – в закордонному науковому виданні, 14 – інші публікації.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та головними завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел (330 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 202 сторінок, із них 172 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь розробленості проблеми, визначено мета та завдання дослідження, об'єкт та предмет дослідження, визначено теоретико-методологічні засади

роботи, висвітлено положення, що претендують на наукову новизну та виносяться на захист, зазначено теоретичне та практичне значення отриманих результатів, зафіксовано форми апробації результатів дослідження, визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні витоки формування системи філософсько-релігійних ідей у творчій спадщині в. В. Зеньковського» на тлі загальної характеристики базових принципів і методів аналізу філософсько-релігійних ідей з погляду на структури людини і світобудови, історичного соціокультурного простору та філософського підґрунтя вітчизняного релігійно-персоналістичного напрямлення визначаються основні джерела формування концепції духовної сутності людини як діяльній цілості в соціумі та концепція школи діалогу культур як результат особистісного покликання душі мислителя.

У підрозділі 1.1. - «Принципи, методи та понятійно-термінологічний апарат дослідження» проаналізовано, по-перше, комплекс базових принципів для забезпечення системності дослідження процесу формування та умов розвитку концепції цілісної людини в творчій спадщині В. Зеньковського: принцип цілісності спрямовується на гармонійний і різнобічний розвиток особистості, на формування в ній цілісної картини світу, здійснюється в усіх соціальних інститутах, у навчальній і пізнавальній діяльності; принцип суб'єкт-суб'єктної рівноправної взаємодії в системі суспільних відносин; принцип трансцендентності визначає духовну природу творення причини, саме дух є тим, що сприяє виведенню людини за межі світу, робить його дотичним до божественного; принцип поліфонізму або гармонійного багатозвуччя ідей; «принцип симфонії», який посилює напружений діалог «Я» та культури, він допомагає встановити внутрішню цілісність суб'єкта тощо. По-друге, представлена методика та методологія аналізу філософсько-релігійних ідей з погляду на структуру людини і світобудови, обґрунтовується необхідність використання саме таких методів дослідження, як міждисциплінарного, історико-філософського, культурологічного та компаративістського підходів у їх діалектичній єдності для дослідження соціально-економічних процесів; ретроспективний аналіз застосовується для вивчення історичної логіки особливостей виникнення та закономірностей становлення уявлення про сутність і покликання людини в творчій спадщині В. Зеньковського, а принцип об'єктивності надає можливість узагальнити результати його розвідок у соціально-економічних, культурологічних і психолого-педагогічних підходах; базовими методами є системний, хронологічний, біографічний, компаративний, аналітико-прогностичний, герменевтичний методи як основа аналізу людської суб'єктивності, а також функціонально-інструментальний, аксіологічний, системно-структурний, так як вони забезпечують аналіз взаємовідносин та зв'язків базових складових соціального виміру сучасної реальності.

Суттєву методологічну допомогу нашому дослідженню належить концептуальним підходам П. Рікера відносно його ідей соціуму, людських відносин та унікального розуміння «ближнього». Мова йде про те, що

філософсько-релігійна система як цілісне православне вчення В. Зеньковського пронизане променями християнської моралі, теологією милосердя і справедливості, а також практикою доброзичливості. Саме П. Рікер доводить теологію ближнього виключно як практичну інтенцію та заперечує можливість теоретичного пояснення соціологічного визначення «ближнього», пояснюючи у багатьох випадках логіку міркувань В. Зеньковського. У свою чергу, методологічна унікальність концепції Н. Лумана уособлює собою соціальний селективний механізм який дозволяє досягнути не просто специфіку процесу формування цілісної соціальної системи, а робить можливим здійснити системне конструювання соціальної реальності в умовах майбутнього. Зі свого боку, у процесі дослідження філософської системи В. Зеньковського соціальну філософію ми розглядаємо як дисципліну, що забезпечує процедуру пізнання соціальних процесів та ситуацій у період революцій, соціальних катастроф, світових війн тощо. Безумовно, паралельно ми користуємося методом аналогії та пояснюємо наукові засади прогностичного таланту В. Зеньковського.

У підрозділі 1.2. – «Соціокультурне та історико-філософське підґрунтя формування наукових поглядів В. В. Зеньковського» показано, що бібліографічний метод дослідження дозволяє нам більш системно структурувати етапи життєдіяльності мислителя та дослідити вплив конкретних історичних подій, соціальних катастроф та світових військових трагедій на формування та переосмислення його світоглядних позицій, який безпосередньо знаходився у центрі бурхливих світових подій того часу. Багатогранність наукової творчості В. Зеньковського привертає все більше уваги дослідників, видатний український філософ В.С. Горський визнав те, що феномен вченого полягає саме в тому, що він був філософом на межі зміни епох, суспільно-політичного устрою, української і російської культур, а згодом і цивілізацій. Обґрунтовано ідею саме такого контексту оцінювання і сприйняття політико-громадської і науково-педагогічної діяльності мислителя.

Для самого В. Зеньковського важливіший період життя був пов'язаний безпосередньо з літературною роботою та відкриттям у Києві «Релігійно-філософського товариства». Важливим було знайомство з творчістю С. Булгакова, завдяки його ініціативи була підготовлена до друку книга, що присвячена творчості М. Гоголя. Зауважимо, що аналізом творчості Гоголя мислитель ніколи не переставав займатися, а тому вже на схилі свого життя він напише новий твір присвячений гоголівському світу. Саме В. Зеньковський зумів зрозуміти і побачити в Гоголеві пророка православної культури, також на формування його світогляду вплинули ідеї й інших українських письменників, таких як П. Юркевич, К. Ушинський, Г. Сковорода, Т. Шевченко тощо. Окремо необхідно відмітити вплив на творчість мислителя ідей таких сучасних філософів як Ф. Ніцше, його проблематики добра і зла, а також вплив праць П. Тейяра де Шардена у питаннях філософської антропології.

Отже, проаналізувавши процес формування світоглядних засад мислителя, а також ознайомившись з його життєвим шляхом, можна виділити такі основні напрями його діяльності, які вплинули на формування його філософсько-релігійної системи: по-перше – це, безумовно, богословська діяльність протоієрея; по-друге, філософсько-педагогічна сфера наукових досліджень; по-третє, громадсько-просвітницька діяльність.

Підрозділ 1.3. - «*Особистісна природа людського самоздійснення в дзеркалі вітчизняної релігійно-персоналістичної філософії*» продовжує логіку попереднього параграфу та аналізує теоретико-методологічні засади процесу формування цілісної філософсько-релігійної системи, де центральне місце займає тематика персоналізму або особистості, проблема її свободи та соціального буття як поєднання теорії думки і практики життя. «Метафізика серця» вважається однією з головних засад вітчизняної філософської традиції та базується на принципах антропоцентризму, онтологізму, етичному кордоцентризмі, а також має історіософський характер. Для В. Зеньковського принцип української ментальної культури «кордоцентризм» визначається як ідея домінування глибинної людської духовності над формальним логіко-раціональним мисленням, вона орієнтує на те, що всяке суще і весь матеріальний світ мають серце «бездонно», тобто духовний центр і творчі можливості, які люди позначають різними символами. Завдяки цьому весь світ представляє собою єдність любові та гармонії, причому наскрізь через всі ткани світу проходять промені Божественних енергій.

Особливу увагу вчений приділяв дослідженню теми «серця» в працях Б. Вишеславцева, Г. Сковороди, С. Франка та П. Юркевича як символу духовної та вольової сутності людини, з можливістю, яка пов'язана із самопізнанням та самовдосконаленням людини. Доведено, що саме серце з'єднує душевність і тілесність людини, а В. Зеньковський наголошував на тому, що духовна сторона особистості формує внутрішню єдність та є запорукою її цілісності.

У другому розділі «Комплексний аналіз концепції цілісної людини В. В. Зеньковського в системі соціально-філософського знання» проаналізовано систему теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції, яка поєднує в собі функціонування двох проектів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості.

У підрозділі 2.1. - «*Етико-антропологічна цілісність людини в філософському теїзмі В. В. Зеньковського*» стверджується, що філософський теїзм має величезне культурологічне та соціальне значення, саме він завдяки диференційній сукупності своїх форм завжди здійснює функцію посередника між релігійними засадами християнства та соціокультурним середовищем.

Загально визнана християнською теологією ідея трихотомічної структури людини набуває в етико-антропологічній концепції В. Зеньковського оригінального діяльнісно-практичного звучання. Відбувається концептуалізація цілісного образу людини, в якому дух як структурний

компонент виконує домінуючу роль у таких побудовах. Відповідно відношення до духу біофізичних і психічних складових визначає характер антропологічної цілісності, причому буттєва антропологічна структура завдяки дії духу розмикається назовні, набуваючи трансцендентний характер. Метафізична гідність людини в християнській ідейній традиції засновується на його духовності. Промені духовності, за висловом В. Зеньковського, пронизують усю нашу психіку - від елементарних процесів до вищого життя, яку творить інтелект і воля і якому завжди притаманне прагнення до безкінечного. Тут усвідомлена ідея Бога з погляду структури людини і світобудови. Зазначена позиція пов'язана не тільки з твердженням про духовну природу, яка творить причини, а й стверджується, що саме дух є тим, що сприяє виведенню людини за межі світу, робить її дотичною до божественного. Саме такий підхід обумовлює та пояснює драматичний характер земного існування людини.

Отже, теоретична переконливість концептуалізації образу людини в філософсько-релігійних підходах В. Зеньковського залежить, у першу чергу, від теоретичної обґрунтованості концепції духовної структури, атрибутом якої є відкритість зовнішньому світу. Конституція людської особистості складається з духу, самого життя та принципів особистості. Зазначені константи виконують особливу онтологічну функцію: дух уособлює собою найближчу мету екзистенційної самореалізації, а вітальний рівень тіла та «я» визначають спосіб буття духу, саме те, як він себе виражає. Крім того, такий життєвий простір несе в собі суспільно-історичний сенс, тому колективне «я» стає обов'язковою складовою розуміння існування людини в різних історичних епохах і культурах. Звідси впливає ідея двох системних проєктів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості людини.

У підрозділі 2.2. - «Духовна сутність людини як діяльній цілісності в соціумі» представлено аналіз одного з ключових понять дисертаційного дослідження «діяльній цілісності особистості». Було запропоновано авторське визначення діяльній цілісності особистості полягає в унікальному поєднанні емоційно-почуттєвого «осяння», творчо-вольових і логіко-раціональних пізнавальних здібностей людини, вони належать до її соціокультурних навичок на засадах мовно-символічної діалогічності, а тому поза суспільством функціонувати не можуть.

Проаналізовано комплекс теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції, яка поєднує в собі функціонування двох системних проєктів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості, він включає реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява діяльній цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи. Було обґрунтовано принципові підходи аналізу соціально-історичної динаміки філософської

концептуалізації духовно-особистісної дійсності, яка забезпечує створення певної програми, свого роду ідеального типу дослідження та закріплює нашу впевненість у тих інтелектуальних здобутках мислителя, які мають прогностичний характер та забезпечують упевненість у можливості реалізації його соціальних, освітніх та культурологічних пропозицій.

У підрозділі 2.3. - «Філософсько-комунікативні інтенції освітньої концепції В. В. Зеньковського: діалогова модель виховання цілісної особистості» аналізуються процеси мислення у глобальному світі, що вимагає від сучасної людини пізнання в її інтегральній єдності, у складній моделі поліфонічної або «діалогічної» методології, яка включає в себе відносність, невизначеність та множинність систем відліку. Необхідною стала й акумуляція цінностей та досвіду збереження себе як цілого, а діалог виступає як форма соціального спілкування або форма взаємодії різних суб'єктів та набуває значення ключової філософської категорії. Характеризуючи особливості зазначеної діалогової моделі в системі методології педагогічного знання, її можна умовно розмежувати на два горизонтальних рівні: 1) соціально-культурний та 2) особистісний. Суспільний характер діалогової моделі виховання В. Зеньковського віддзеркалює соціальний характер буття людей, причому, як правило, незалежно від свідомості окремої людини, але завжди реалізується в її діяльності. Основою особистого рівня діалогової моделі є положення про те, що сутність людського пізнання пов'язана з процесом особистісного пошуку. Доведено, що діалогічне поєднання зазначених рівнів у філософсько-педагогічній концепції В. Зеньковського сприяє прогнозованості виховного процесу, фіксує та іменує реальні явища свого часу, водночас розкриває внутрішній світ самого суб'єкту виховання. Дослідження освітнього простору в такому аспекті можна вважати засобом подолання особою чи групою осіб пізнавальної обмеженості через установлення порозуміння із багатьма іншими людьми. Діалоговий характер як зовнішніх відносин, так і внутрішнього процесу становлення особистості стає перспективним соціально-філософським критерієм для сучасної теорії виховання та як раціональний засіб переконання демократично орієнтованої інтелектуальної моделі існування педагогічного знання, яке спрямоване на формування сучасної цілісної людини.

Третій розділ «Механізм формування системної цілісності соціально-економічних процесів суспільного буття: гармонія «економічного оркестру» спрямовано на дослідження практичного феномену соціального проекту формування цілісної соціальної системи завдяки раціонально-прогностичному позиціонуванню процесу унікального з'єднання економіко-господарського життя країн Європи на засадах єдиного духовного джерела та типу сімейної соціальності як цілісної системи внутрішньої єдності.

У підрозділі 3.1. - «Суспільно-економічна траєкторія формування цілісної соціальної системи» показано, що людина є завжди цілісною особистістю і економіко-господарська її діяльність не є винятком. Ми не можемо виділити зі сфери духовного життя будь-яку її складову, тим більше

господарську. Кожна історична епоха має свого homo economicus, а з точки зору В. Зеньковського духовна особистість завжди займає в господарському житті важливе місце. Він стверджує, що «сучасне господарство є організацією господарських процесів і інтересів народу, нації як колективної, живої єдності» та приділяє величезну увагу дослідженню процесів господарської психології. На основі такого підходу формується історичний сенс і логіка організації народного господарства.

Було представлено соціальний проект формування цілісної соціальної системи завдяки раціонально-прогностичному позиціонуванню процесу унікального з'єднання економіко-господарського життя країн Європи на засадах єдиного духовного джерела та типу сімейної соціальності як цілісної системи внутрішньої єдності. Хронологічно формування соціально-економічного проекту облаштування суспільного буття європейської цивілізації В. Зеньковським здійснюється в період економічного хаосу та господарської розрухи післявоєнної Європи початку ХХ ст. та до останнього часу сприймається як соціальна утопія. Так само утопією п'ять років тому можна було вважати прагнення України до вступу в сім'ю європейських народів. Однак сьогодні можемо констатувати практичну доведеність прогностичних ідей мислителя стосовно формування цілісної соціальної системи. Доведена унікальність проекту єдиного «економічного оркестру» як вільного співробітництва європейських народів на принципах гармонізації економічних інтересів, особистісному началі та економічному індивідуалізмі, на формуванні нової цілісної форми господарського життя, наближеної до типу сімейної соціальності на засадах свободи ініціативи та творчості.

У підрозділі 3.2. - «Педагогіко-психологічне осмислення В. В. Зеньковським якості освіти: паралелі із сучасністю» було висвітлено основні ідеї сучасного процесу творення української державності, безперечно, такі зміни торкаються процесу становлення і розвитку української освіти, яка повинна швидко та ефективно реагувати на вимоги нового часу. Завдяки цьому сучасна якість освіти набуває ознак соціального феномену, залежить від багатьох чинників та суб'єкта оцінки і вона не може бути виміряна традиційними засобами та повинна готувати індивіда до самостійних дій, до адаптації в соціальних колективах. У своїх багаточисленних працях філософ обґрунтовує необхідність зміни ставлення до виховання та розвитку нового типу особистості, яка здатна до активної соціальної діяльності та наділена з дитинства духом солідарності та братерства, але таке бажання стикається з об'єктивно-історичною ситуацією надзвичайно складних соціально-економічних умов зовнішнього впливу.

Отже, базовими засадами діалогової моделі в системі соціально-педагогічного знання можна назвати: 1) соціальну обумовленість освітньо-виховного процесу, тобто залежність від суспільно-політичних умов певного історичного періоду, від тієї ролі, яку відіграє громадянське суспільство в прийнятті важливих державних рішень тощо; 2) когнітивний ресурс, який буде відповідати реальним вимогам суспільного життєзабезпечення та перспективам якісного життя своїх нащадків; 3) інституціональне

забезпечення нормативних принципів освіти, оскільки саме вони відіграють важливу роль у визначенні того, які саме положення будуть визнані «істиною» для в тій чи іншій конкретній ситуації; 4) гармонійне поєднання всіх складових виховного процесу особистості: тілесно-фізичного, естетичного, релігійного, інтелектуального, сексуального тощо. Відповідно дослідження «принципу симфонії» В. Зеньковського забезпечує розуміння базової засади діалогової моделі виховання цілісної особистості.

Підрозділ 3.3. - «Унікальність потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості: свобода і соборність» присвячений аналізу шляхів розбудови демократичного та соціально орієнтованого суспільства в Україні, що офіційно закріплено в Конституції нашої держави. Ми дотримуємося думки, що термін «соціальна» передбачає таку соціальну політику держави, яка б забезпечила практичну реалізацію основних принципів держави соціального добробуту, що закріплено у Загальній Декларації прав людини і громадянина, Європейській Соціальній Хартії, конвенціях та рекомендаціях Міжнародної Організації праці. Безумовно, не можна спрощувати або стандартизувати реальний процес державотворення сучасної України, тому має бути врахована специфіка вітчизняної реалізації соціальної політики на національному соціально-економічному та культурно-історичному ґрунті. В. Зеньковський виділяє чотири групи прошарків населення в суспільстві, залежно від форми прояву соціальної активності: соціальну, несоціальну, псевдосоціальну і антисоціальну. На думку вченого, до кожної з перерахованих груп застосовні різні завдання соціального виховання та політики. Адже сам факт нації є факт духовного буття, тобто факт, укладений в дану історичну плоть, від якої не можна відокремити дух. Філософ стверджував, що людська свобода не дається людині від природи як така, а повинна здобуватися нею завдяки духовній творчій праці над собою, починаючи з самого дитинства. Він називає такий процес «сходженням до свободи». Паралельно мислитель звертається до вирішення споконвічної проблеми права вибору між добром і злом, адже в будь-якому віці важко встояти перед спокусами.

Зеньковський В. особливу увагу зосереджував на національному вихованні кожної дитини, тому що «воно має залучати людину до історичної роботи її країни, розвивати усвідомлення її обов'язку перед своєю батьківщиною». На його думку, національно-патріотичне виховання повинно включати утвердження в молоді національної самосвідомості й гідності, звучання «категоричного імперативу» для того, щоб присвятити себе служінню батьківщині. Означені базові положення дисертації доводять унікальність потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості, тому важливим є створення необхідних умов для її вільного громадянського вибору, свободи діяльності та соборності як важливих складових формування духовності та поєднання людей навколо духовного центру.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження можемо запропонувати наступні висновки:

1) здійснено ретроспективний аналіз теоретико-методологічних витоків формування системи філософсько-релігійних ідей у творчій спадщині В. В. Зеньковського, було окреслено коло базових понять і термінів для забезпечення логіки міркувань та можливості пояснення міжпредметних зв'язків у дослідженні такого предмета розвідки, як феномен цілісної особистості у соціальних відносинах. Доведена необхідність складного комплексу базових принципів для забезпечення системності дослідження процесу формування та умов розвитку концепції цілісної людини в творчій спадщині мислителя та представлена методика та методологія аналізу філософсько-релігійних ідей з погляду на структуру людини і світобудови;

2) дослідивши специфіку особистісної природи людського самоздійснення в дзеркалі вітчизняної релігійно-персоналістичної філософії було проаналізовано теоретико-методологічні засади процесу формування цілісної філософсько-релігійної системи, де центральне місце займає тематика персоналізму або особистості, проблема її свободи та соціального буття як поєднання теорії думки і практики життя. Доведено, що «метафізика серця» вважається однією з головних засад вітчизняної філософської традиції та базується на принципах антропоцентризму, онтологізму, етичному кордоцентризмі, має історіософський характер, а для філософії В. Зеньковського принцип української ментальної культури «кордоцентризм» визначається як ідея домінування глибинної людської духовності над формальним логіко-раціональним мисленням, що орієнтується на духовний центр і творчі можливості людини, яка позначає їх різними символами;

3) здійснивши комплексний аналіз положення про етико-антропологічну цілісність людини у філософському теїзмі В. Зеньковського було зафіксовано новизну у пізнавальних процесах глобального світу, що вимагає застосування моделі поліфонічної або «діалогічної» методології, яка включає в себе відносність, невизначеність та множинність систем відліку. Доведено, що діалогічне поєднання зазначених рівнів у філософсько-педагогічній концепції В. Зеньковського сприяє прогнозованості виховного процесу, фіксує та іменує реальні явища свого часу, водночас розкриває внутрішній світ самого суб'єкту виховання, тим самим створюються об'єктивні умови формування ціннісної шкали думок і оцінок, а також аналізуються зовнішні критерії впливу. Обґрунтовано положення, що діалогічна методика дослідження освітнього простору забезпечує орієнтацію людей у сучасному інформаційному світі та досягається тільки завдяки взаєморозумінню в системі певних життєвих структур буття, які створюються мовою різних національних культур, адже людина пізнає істину не сама, а разом із багатьма іншими людьми, які діляться своїми знаннями. Визначено, що діалоговий характер як зовнішніх відносин, так і внутрішнього процесу становлення особистості стає перспективним соціально-філософським критерієм для сучасної теорії виховання та як раціональний засіб

переконання демократично орієнтованої інтелектуальної моделі існування педагогічного знання, яке спрямоване на формування сучасної цілісної людини;

4) проаналізувавши духовну сутність людини як діяльнійшої цілісності в соціумі, доведено функціональне поєднання двох системних проєктів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного взаємовпливу забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості, він включає реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява діяльнійшої цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи. Було обґрунтовано принципові підходи аналізу соціально-історичної динаміки філософської концептуалізації духовно-особистісної дійсності, яка забезпечує створення певної програми, свого роду ідеального типу дослідження;

5) концептуалізувавши філософсько-комунікативні інтенції діалогової моделі виховання цілісної особистості В. Зеньковського було доведено, що діалогічне поєднання зазначених рівнів у філософсько-педагогічній концепції В. Зеньковського сприяє прогнозованості виховного процесу, фіксує та іменує реальні явища свого часу, водночас розкриває внутрішній світ самого суб'єкту виховання. Визначено, що діалоговий характер як зовнішніх відносин, так і внутрішнього процесу становлення особистості стає перспективним соціально-філософським критерієм для сучасної теорії виховання та як раціональний засіб переконання демократично орієнтованої інтелектуальної моделі існування педагогічного знання, яке спрямоване на формування сучасної цілісної людини;

6) охарактеризувавши суспільно-економічну траєкторію формування цілісної соціальної системи, показано, що людина є завжди цілісною особистістю і економіко-господарська її діяльність не є винятком. Було представлено соціальний проєкт формування цілісної соціальної системи завдяки раціонально-прогностичному позиціонуванню процесу унікального з'єднання економіко-господарського життя країн Європи на засадах єдиного духовного джерела та типу сімейної соціальності як цілісної системи внутрішньої єдності;

7) окресливши проблему філософсько-психологічного осмислення В.Зеньковським якості освіти та провівши паралелі із сучасністю, було доведено положення про те, що сучасна якість освіти набуває ознак соціального феномену, залежить від багатьох чинників та суб'єкта оцінки і вона не може бути виміряна традиційними засобами та повинна готувати індивіда до самостійних дій, до адаптації в соціальних колективах. Запропоновано методіку соціальної реабілітації дитячих душевних ран та виділено три напрямки виховної діяльності в школи: пріоритетна увага до розкриття творчих можливостей кожної дитини, застосовуючи «педагогіку партнерства»; пробудження і позитивне стимулювання емоційної сфери; духовне виховання як унікальний засіб порятунку понівечених дитячих душ. Проаналізовано методіку застосовування «принципу симфонії», що

визначило необхідність побудови такої моделі виховання та освіти, яка б забезпечувала досягнення симфонічного співвідношення між зовнішньою культурою та внутрішнім змістом людини та сприяла формуванню його духовного світу шляхом становлення в ньому особистості;

8) розкривши унікальність потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості на принципах свободи і соборності, показано механізм створення необхідних умов для вільного громадянського вибору, свободи діяльності та соборності як важливих складових формування духовності та поєднання людей навколо духовного центру. Доведено, що сам факт нації є фактом духовного буття, він вкладається в певну історичну дійсність, від якої не можна відділити духовний зміст. У свою чергу, людина повинна здобувати свободу завдяки духовній творчій праці над собою, починаючи з самого дитинства, мислитель називає такий процес «сходженням до свободи». Звертається особлива увага на національно-патріотичне виховання кожної дитини, яке повинно включати утвердження в молоді національної самосвідомості й гідності, звучання «категоричного імперативу» для того, щоб присвятити себе служінню Батьківщині.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті опубліковані у наукових фахових виданнях України з філософії та статті, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Захаріна М. І. До питання духовної цілісності особистості в християнській антропології В. В. Зеньковського. Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія : [зб. наук. праць]. №11 (264), 2013. С. 21-26.
2. Захаріна М. І. «Принцип симфонії» В. В. Зеньковського як діалогова модель виховання цілісної особистості. Гілея : науковий вісник : [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. К. : ВІР УАН, 2013. № 77. С. 216-219.
3. Захаріна М. І. Феномен дитинства у творчій спадщині В. В. Зеньковського. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 30. С. 20-25.
4. Захаріна М. І. Ціннісні пріоритети соціального виховання дитини у творчій спадщині В. В. Зеньковського. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 28. С. 31-36.
5. Захаріна М. І. Духовний зміст патріотичного виховання на матеріалах праць В. В. Зеньковського. Гілея : науковий вісник : [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. К. : ВІР УАН, 2015. Вип. 103. С. 61-65.
6. Zakharina M. I. The Education of free individual as the main value of the welfare of the social state in the scientific heritage of V. Zenkovsky / Вісник Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія: [збірник]. 2017. № 1(9). С. 34-39.

7. Захаріна М.І. Специфіка формування рис соціальної держави засобами освіти у науковій спадщині В. Зеньківського / Вісник Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. 2018. С. 44-52.

8. Захаріна М.І., Мекшун А.Д. Філософсько-педагогічне осмислення В. Зеньківським якості освіти: паралелі із сучасністю / Вісник Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. 2019. С. 36-43.

Статті у закордонних наукових виданнях:

9. Захарина М.И. Духовно-воспитательный смысл свободы человека в творческом наследии В.В.Зеньковского / Modern Science – Moderni veda – Praha –Ceska Republika. 2017. #1. С. 113-117.

Інші публікації:

10. Захаріна М.І. Ідея цілісної особистості в філософсько-педагогічній спадщині В. В. Зеньківського / Міжнародна наукова конференція “Дні науки філософського факультету - 2012”, 18-19 квітня 2012 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. А.Є. Конверський. К., “Київський університет”, 2012. Ч.3. С. 78-80.

11. Захаріна М.І. До проблеми цілісної особистості / Людина. Культура. Освіта: матеріали II Всеукраїнських філософських читань, присвячені пам'яті д.філ.наук В. І. Шевченка (Ч., 17 лютого 2012) Чернігів: ЧДІЕУ, 2012. С. 120-124.

12. Захаріна М.І. Антропософський вимір в філософсько-педагогічній спадщині В.В.Зеньківського / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців “Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти” (27 березня 2012 року) Чернігів: ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2012. 152 с. С.121-122.

13. Захаріна М.І. До питання духовної цілісності особистості в християнській антропології В. В. Зеньківського / Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (Черкаси, 11-12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів. Черкаси: «ІнтролігаТОР», 2012. С. 116-121.

14. Захаріна М.І. Світоглядно – філософські конотації становлення духовності «цілісної особистості» / Міжнародна наукова конференція “Дні науки філософського факультету - 2013”, 16-17 квітня 2013 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. А.Є. Конверський. К., “Київський університет”, 2013. Ч.8. С. 71-73.

15. Захаріна М.І. Зеньківський В. В. про єдність Істини, Добра та Краси в становленні духовної особистості / Всеукраїнська науково-практична конференція «Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі» 17-18 квітня 2013 р. С. 23-24.

16. Захаріна М.І. Релігійність як один з аспектів становлення цілісної особистості (за Зеньківським В.В.) / IV Всеукраїнська науково-практична

конференція на шляху до синтезу філософії, науки та релігії “Людина. Всесвіт. Абсолют. Класичний, неklasичний, постнеklasичний та езотеричний підходи.” 19-20 квітня 2013 р./ за ред.. І. В. Карівця. Львів: Видавництво Львівська політехніка, 2013. С. 43-50.

17. Захаріна М.І. Значення доробку В. В. Зеньковського в контексті сучасної соціальної роботи. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. Чернігів, 2013. № 1. С. 29-32.

18. Захаріна М. І. Соціально-педагогічні пріоритети виховання дитини у творчій спадщині В. В. Зеньковського. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. Чернігів, 2015. № 2. С. 53-57.

19. Захаріна М.І. Світоглядні особливості християнської антропології у творчості В. В. Зеньковського. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11-12 вересня 2015 р., Одеса). С. 58-62.

20. Захаріна М. І. Діалогова модель виховання цілісної особистості (на матеріалі праць В. В. Зеньковського). Філософські проблеми сучасності : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (присвяченої Всесвітньому дню філософії) (20 листопада, 2014 р.). Херсон : РВВ «Колос», 2014. С. 42-44.

21. Захаріна М. І. Світоглядні особливості християнської антропології у творчості В. В. Зеньковського. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11-12 вересня 2015 р., Одеса). С. 58-62.

22. Захаріна М.І. Свобода человека в философской интерпретации В.В.Зеньковського / Китайсько-українське гуманітарне співробітництво в рамках концепції «Один пояс – Один шлях» [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції]. КНР, Тяньцзинь, 2016/17. С. 144-145.

23. Захаріна М. І. Концепт «цілісної особистості» у філософському вченні В.Зеньковського. Sophia Prima: діалог вічного повернення, 2019. № 1. С. 89-100.

АНОТАЦІЇ

Захаріна М.І. Феномен цілісної людини в системі філософсько-релігійних ідей В.В. Зеньковського: соціальний вимір – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019.

У дисертації вперше репрезентовано концепцію духовної сутності людини як діяльній цілісності особистості в соціумі у системі філософсько-релігійних ідей В. В. Зеньковського. Розглядаючи широку палітру тематичних ідей проблеми дослідження феномену людини, автором вперше запропоновано комплекс теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції, яка поєднує в собі функціонування двох системних проєктів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості: він включає

реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява феномену діяльнійшої цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи.

Обґрунтовується положення, що орієнтація людей у сучасному інформаційному світі досягається тільки завдяки взаєморозумінню особистостей у системі певних соціальних структур буття, які створюються мовою різних національних культур, адже людина взаємодіючі разом із багатьма іншими людьми, які діляться своїми знаннями, пізнає істину. Означені базові положення дисертації доводять унікальність потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості, тому необхідним стає забезпечення умов вільного громадянського вибору, свободи діяльності та соборності як поєднання людей навколо духовного центру.

Ключові слова: особистість, духовність, діяльнійша цілісність людини, цілісна соціальна система, діалектика свободи, соціальна держава, освіта, соціальне виховання.

Захарина М. И. Феномен целостного человека в системе философско-религиозных идей В.В. Зеньковского: социальное измерение. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. Киев, 2019.

В диссертации впервые представлено концепцию духовного содержания человека как деятельной целостной личности в социуме в системе философско-религиозных идей В. В. Зеньковского. Обращаясь к широкой палитре тематических идей проблемы исследования феномена человека, автором впервые предложено комплекс теоретико-методологических подходов к формированию единой философско-религиозной конструкции, которая объединяет в себе функционирование двух системных проектов – социального и божественного, а процесс их реализации и способ органичного объединения обеспечивает механизм концептуализации целостного человеческого бытия и личности: он включает реализацию отношений между Богом и человеком на принципах духовности и свободы воли, тем самым обеспечивается появление феномена деятельной целостной личности как основы формирования целостной социальной системы.

Обосновывается положение о том, что ориентация людей, в современном информационном мире достигается только с помощью взаимопонимания личностей в системе определённых социальных структур бытия, которые создаются языками разных национальных культур, так как человек взаимодействуя совместно со множеством других людей, обменивается своими знаниями, осваивая истину. Обозначенные базовые положения диссертации доказывают уникальность потенциалу социального государства в процессе жизненно-творческого становления личности, поэтому необходимым становится обеспечение условий свободного

гражданского выбора, свободы деятельности и соборности как собранности людей вокруг духовного центра.

Ключевые слова: личность, духовность, деятельная целостность человека, целостная социальная система, диалектика свободы, социальное государство, образование, социальное воспитание.

Zakharina M.I. Phenomenon of a holistic person in the system of philosophical and religious ideas VV Zenkovsky: Social Dimension. - Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philosophical sciences by specialty (09.00.03 - Social Philosophy and Philosophy of History). - National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Kyiv, 2019.

In the thesis the concept of the spiritual essence of man as the active integrity of the individual in society in the system of philosophical and religious ideas of V. Zenkovsky is analysed for the first time. Considering a wide range of thematic ideas of the problem of studying the phenomenon of man, the author proposes for the first time a complex of theoretical and methodological approaches to the formation of a single philosophical and religious structure, which combines the functioning of two system projects - social and divine, and the process of their implementation and the method of organic combination provides a mechanism of conceptualization integral human being and personality: It includes the realization of the relationship between God and man on the principles of spirituality and freedom of the will, thus ensuring the appearance of an active whole personality as the basis for the formation of a holistic social system.)Realization of the ideal project focuses our attention on the study of ethical and anthropological integrity of man in the philosophical theism of V. Zenkovsky. It depends on the theoretical justification of the spiritual structure concept , the attribute of which is the openness to the outside world, and the very constitution of man consists of the spirit, the very life and the principles of personality. These constants have a special ontological function: the spirit represents the immediate goal of existential self-realization, and the welcoming level of the body and the "I" determine the way of existence of the spirit, as it manifests itself, but such a living space has a socio-historical character, therefore, the collective "I" becomes a compulsory component for understanding the existence of man in different historical epochs and cultures.

In its turn, the social project is represented by the possibilities of forming a holistic social system due to the rational and predictive positioning of the unique connection of economic and economic life of the countries of Europe on the basis of a single spiritual source and the type of family socialism as an integral system of internal unity. Chronologically, the formation of a socio-economic project for the social existence of European civilization V. Zenkovsky is carried out during the period of economic chaos and economic devastation of post-war Europe from the beginning of the twentieth century. and until recently was perceived as a social utopia, but in order to understand the need for such a method of unification, the global catastrophe of the Second World War had to take place. Just as a utopia five

years ago could be considered Ukraine's aspiration to join the family of European nations, therefore we can state the practical proof of the predictive ideas of the thinker in relation to the formation of a holistic social system. The uniqueness of the project of a single "economic orchestra" as a free co-operation of European peoples on the principles of harmonization of economic interests, personal primacy and economic individualism, and the formation of a new, integrated form of economic life closer to the type of family socialism based on freedom of initiative and creativity was proved. Conducting such an orchestra continues to be one of the main problems of the modern complex of relations in the European Union, ranging from specific monetary aid to economically less wealthy member states of the EU to the process of backstopping in the UK.

We can confirm that the prognostic analysis of the socio-historical dynamics of changes of viable systems provides opportunities for creating a certain program, a kind of ideal type of spiritual and personal reality, and consolidates our confidence in those intellectual achievements of thinker who provide confidence in the possibility of realizing his social and economic proposals.

In the context of the social project, systematization of the mechanisms and fundamental principles of social education was carried out, based on the correlation between the four forms of manifestation of social activity, including anti-social, and, accordingly, different methods and tasks of social education, thanks to the interaction of institutions of power, society and educational institutions. The polyphony of such dialogic of education models and formation of the integral personality of V. Zenkovsky proves that in the process of education it is necessary to achieve a symphonic relationship between the external culture and the internal content of a person, to contribute the formation of his spiritual world through the formation of a personality in him. The article substantiates the position that the people's orientation in the modern information world is achieved only through the mutual understanding of personalities in the system of certain social structures of being, which are created in the language of different national cultures, because people interacting with many other people who share their knowledge acquires the truth.

One of the basic approaches in the educational process is the "principle of symphony", which intensifies the intense dialogue between "I" and culture, it helps to establish the internal integrity of the subject. It was proved that on the basis of the symphonic principle mechanism there is a constant change in the functions of various directions of the educational process, which alternately gives priority to either physical education, or the aesthetic or intellectual sphere, etc. However, there is a constant interaction between them, a harmonic transition from one component, which for some time led the main party, to another one, the palette is constantly changing, everything happens as in the harmonious orchestra creative process. The indicated basic provisions of the dissertation prove the uniqueness of the social state potential in the process of life-creating formation of the individual, therefore, it is necessary to ensure the conditions for a free civil choice, freedom of activity and unity as a person persistence around the spiritual centre.

Key words: personality, spirituality, activity integrity of man, integral social system, dialectic of freedom, social state, education, social education, social education